

Ovidiu GHITTA

Másodrendű katolikusok?*

Azoknak a Magyarországon északra fekvő részére való rutén és román papoknak a társadalmi-jogi státusát, akik elfogadták a római egyházzal való uniót, az aulikus körök egy paradigmának megfelelően képzelték el. Minden alkalommal, amikor az I. Leopold óta a bécsi udvarral közösen kidolgozott iratok ezen pópák előjogaira és szabadságaira hivatkoztak, egy eszme mellett törtek lándzsát: ennek a státusnak a római katolikus egyház státusával való egyenlősége mellett. A monarchia merész szempontjának a görög katolikus papi rendet megillető helyi és az őt megillető bánásmóddal kapcsolatban nagyon jól meghatározott oka volt. „Ugyanannak a testnek részei lévén”, „a Szent Római Egyházzal egyesült görög rítusú templomoknak, egyházi személyeknek és javoknak [...] éppen olyan egyházi immunitásban kell részesülniük, mint amilyenben a szent kánonok előírásai és a földi fejedelmek beleegyezésével, engedélyével és hozzájárulásával a Szent Római Egyház latin rítusú templomai, papi személyei és híveinek anyagi javai részesülnek.”¹ Az e mögött a nézőpont mögött meghúzódó alapvető ok abban keresendő, hogy a magyarországi katolicizmus felélesztésének ösztönzése egyaránt célkitűzése volt az Ausztriai Ház egyházi politikájának és „államérdekéből” hozott intézkedéseinek.

Érdekes a Habsburg uralkodók ezen elvi álláspontját, akiknek korábban a monarchiában valóságként kezdett válni az unió eszméje, feltehetjük a kérdést, hogy a királyság katolikus papságának érdekében álltak-e a lépések mindig egyenlő viszonyulást jelentettek-e a Szent-Széknek alávetett két egyházi renddel szemben. A jelenlegi ismeretek birtokában, a hivatalos kijelentéseket és kezdeményezéseket elemezve, amelyek az unió papság társadalmi-jogi státusának védelmére születtek, a válasz igenlő. Az állami szervek újabb és újabb próbálkozásai, hogy minden esetben keresztülvigyék vagy a pénzügyi immunitást és a görög katolikus papságnak a hűbéri szolgáltatások alóli felmentését, vagy a parókiák földhöz juttatását, vagy azt, hogy papi személy fölött csak egyházi bíróság ítélkezhesen, bár nem mindig jártak avárt eredménnyel, azt bizonyítják, hogy egyetlen mintát vettek figyelembe, egy mértékkel mértek. Ezt egyébként az a mód is bizonyítja, ahogy a nagy katolikus egyházi testhez való tartozás alapján az unió papok bérezését végezték. Levonhatjuk tehát a következtetést, hogy amikor az egyházi immunitásról folyt a vita, a hatalom felsőbb szervei által küldött jelzések nem tartalmazták a két katolikus denomináció közötti diszkrimináció megtételére utaló célzásokat vagy biztatásokat. Ellenkezőleg, ezek a jelzések az állam azon próbálkozásairól vallanak, hogy közvetítőként léphessen fel egy konzervatívizmus, renyhesség, a „másikkal” szembeni megcsontosodott magatartás által is nehezekebbé tett területen. A vármegyei nemesség arra ösztönözték, hogy úgy viszonyuljon egy unió paphoz, mint egy igazi katolikus paphoz.

A XVIII. század második felében azonban az Ausztriai Ház uralkodói nem csupán a görög katolikus papság társadalmi-jogi státusával járó szabadságok és mentességek kapcsán fejtették ki álláspontjukat. Ők a magyarországi egyházak fölött gyakorolt kegyúri jogaikkal azért is éltek, hogy megfogalmazzák és fenntartsák véleményüket a királyság „latin” és unió püspökei közötti hierarchiával kapcsolatban. Nyilvánvaló, hogy ahányszor feltevédték ez a kérdés, állásfoglalásuk a katolikusok két kategóriájával szemben már nem volt azonos. A monarchia olykor nyíltan, máskor burkoltan támogatta a római katolikus papság azon ambícióit, hogy gyámokdjék a görög rítusú neofiták fölött. Például, bár az 1716 és 1771 között Munkácsra élő rutén püspökök pápai ki nevezéssel *de iure* apostoli helynökök voltak, Genadius Bizánczítottak kezdve (a világi oldal meghatározó segítségével) arra kényszerítették őket, hogy *de facto* az e gri latin püspökség joghatósága alá tartozzanak mint rituális helynökök. Ennek a megoldásnak az üzenete világos volt: a görög katolikus püspök csupán alárendeltje lehet a római katolikus főpapnak, semmiképp sem rendelkezhet azonos kiváltságokkal. Bár nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget, hogy VI. Károly és Mária Terézia jóindulatú magatartását az e gri püspökség hegemoniátörékeivel szemben az a belső meggyőződés diktálta, mely szerint az unió papok alacsonyabb rendű katolikusok, akiket feltétlenül a latin egyház hierarchiájának szigorú felügyelete alatt kell tartani, azt hiszem, hogy a bécsi udvar vezérfonalában ebben az esetben pragmatikus megfontolásokon alapult. Másrészt feltehetjük a kérdést: ha a felekezeti terjeszkedés döntő tényező lett volna az állam említett elvi álláspontjának a megerősítésében, hogyan magyarázható ugyanannak az intézménynek a közbenjárása az erdélyi román görög katolikus egyház megerősítéséhez? Magyarországon esetében a monarchia két nagy célkitűzés körül alakította ki stratégiáját. Egy meghatározott pillanatig jó szemmel nézte ezt az intézményes viszonyt „latinok” és unió papok között, egyrészt azért, hogy megerősítse egyes királyságbeli római katolikus püspökségeket (Eger, Zágráb, Nagyvárad) demográfiai alapjait, másrészt azon létszükségletből, hogy biztosítsa (vagy ne veszítse el) a befolyásos latin főpapok és – a velük rokonságban álló – mágnások politikai támogatását. Hogy ez utóbbi érdek sokat nyomott a latban, bizonyítja – ellentétként – Erdély már említett példája. Ott a helyi római katolikus egyházi hierarchia politikai befolyásának ropant törékeny volta szabad kezet adott a bécsi udvarnak, hogy a Szent-Székekkel közösen tevékenykedjék a Gyulafehérvár–Fogarás görög katolikus püspökség kanonizálásáért, már akkor, amikor az unió egyház megszervezése a fejedelemségben még kezdeti szakaszban volt.

Így hát a hivatalos diskurzus alapján nyilvánvalóvá vált a monarchia kétféle viszonyulása a magyarországi görög katolikus egyházhoz. Az első a rítustól független katolikus papok társadalmi-jogi státusa egyenlőségének gondolatára támaszkodott. A másik, ellenkezőleg, a görög katolikus főpapoknak és parókiáknak a latin püspökökkel szembeni *alárendeltségét* fogadta el. Észrevehetjük, hogy az unió egyházra ugyanabban az időben tett aulikus utalásoknak sikerült elmentmondásosnak beállítaniuk azt: úgy is, mint teljes jogú katolikus, és úgy is, mint másodrangú katolikus. Logikus tehát, hogy ez a kettség nem vezethetett időben Magyarországon arra, hogy a társadalom egységesen elismerje az unió papság és latin testvére kiváltságai közötti egyenlőséget; már csak azért sem, mert ennek az újításnak útjában mindenképp több zavaró tényező állt (a helyi autonómiák ereje, a régi mentalitások fenntartása, a vármegyei nemesség nagy része által vallott kálvinizmus előretörése).

Ami az egyházi immunitást illeti, az uralkodók erőfeszítései ellenére csupán közepes eredmények születtek. Amennyire eddigi ismereteinkből kiderül, a XVIII. század első hat évtizedében tevékenykedő görög katolikus pap legtöbbször nemigen érezte annak hatását, hogy a császárral azonos hitet vall. A fennálló körülmények következtében kiváltságokban és mentességekben való egyenlőségük a római katolikus papsággal számtalan esetben csupán papíron maradt.

A Paradijsom létrája (XI. sz.-i orosz miniatúra részlete)

A monarchia hosszú távú érdekeit tekintve, a görög katolikusoknak a helyi latin gyámság alá való helyezése sem volt túl szerencsés. A felek egyházi státusa közötti különbség fokozatosan a katolikus ügyre nézve káros ambíciók, frusztrációk és feszültségek forrása lett. Az elmentések a XVIII. század 5. és 6. évtizedében érték el a csúcspontot. Barkóczy püspök akkori önkényeskedése Munkács püspökével szemben, az unió szeminaristák megsegítésére szánt pénzek eltérítése az e gri egyház megye kollégiumába, a rutén és román hívők kényszerítése, hogy megfizessék a latin egyháznak járó adót, vagy annak megtiltása, hogy az unió pópák bizonyos szentségeket kiszolgáltassanak, teljes mértékben bizonyították, milyen túlzásokhoz vezethet a hierarchiák közötti alárendeltségi viszony, az a viszony, amely bátorította a római katolikus egyház paternalista-tulajdonosi megnyilvánulásait az unió egyházzal szemben. Ahelyett hogy a két katolikus denomináció egyházi emberei között létrejött volna a testvéri szolidaritás érzése, ezekkel a praktikákkal éppen az ellenkező hatást érték el. Mária Terézia minderről a század 50-es éveiben szerzett tudomást, és azonnal kiadta az utasítást: vessenek véget a görög katolikus papság ellen Északkelet-Magyarországon alkalmazott diszkriminatív és önkényeskedő bánásmódnak. Ahhoz azonban, hogy ez valósággá váljék, nem volt elég a bűnös római katolikus főpapság és nemesség figyelmeztetése leiratokban. El kellett távolítani azt a tényezőt, amely a két papság nyilvánvaló egyenlőségéhez vezetett, bátorítva az unió papokhoz mint alacsonyabb rendű katolikusokhoz való viszonyulást. 1750-ben a „rutén egyház” egy *Libellus supplex* en fordult a szentatyához, javasolva a megoldást: tekintettel arra, hogy az apostoli helynöki mandátum (amit a rutén főpap ki nevezése pillanatában kapott meg) közvetlenül a szentatyának rendelte őt alá², szüntessék meg az e gri főpap természetellenes gyámságát. Ennek a kérésnek a teljesítése szentesítette volna a királyság és a görög katolikus egyház autonómiáját. Mária Terézia akkor egyértelműen visszautasította a javaslatot, bebizonyítva ezzel, hogy a monarchia még mindig a latinok és a görög katolikusok közötti ilyen jellegű hierarchia fenntartásának híve. Három évvel múlva Olsavszky Mánuel munkácsi püspök újraindította a kérdést.³ Jól tájékozott lévén, egész sereg dokumentummal és példával bizonyította, hogy már régóta nincs semmilyen kánonjogi alapja annak, hogy a „görögöket” a helyi római katolikus egyház joghatóságai alá rendeljék. Mi több, a püspök olyan pápai okiratokat is említett, amelyek bizonyították, hogy a katolikus egyház részéről a görög és a római rítus azonos értékűnek számít. A következtetés könnyen levonható volt: a pápák által hangsúlyozott, Lengyelország–Litvánia által tiszteletben tartott két említett katolikus denomináció szellemi pásztora és hívei közötti egyenlőségnek Magyarországon északra fekvő részén is kötelező módon valóságként kell válnia. Másfelől, mondja Olsavszky, az unió papok mindig is római katolikus társaik önkényes döntéseinek áldozatai lesznek. És nem ez volt az egyetlen veszély. Maga a görög katolikus forma is veszélyben volt, példa erre a nemrég lezajlott Bihar megyei antiunionista

megmozdulás. Figyelembe véve ennek jelentőségét, a püspök nem mulasztotta el megfogalmazni a szigorú figyelmeztetést: „ahol nincs igazság, ott győzedelmeskedhet a hitszakadás”. Másféleképpen szólva, ahol a görög katolikus egyház identitását nem védi saját püspökség is, és az unió egyház nem részesül teljes mértékben egy elfogadott pap-ságot megillető bánásmódban, az ortodox egyház korifeusainak minden reményük megvan arra, hogy meghallgassák és kövessék őket.

Olsavszky Mánuel patetikus demonstrációjának azonban nem sikerült elérnie a helyzet jelentős megváltoztatását. 1756. szeptember 16-án Mária Terézia felszólította Eger és Munkács püspökeit a kibékülésre. Ez utóbbinak, rituális helynökként, meg kellett adnia magát, és ismét elismerte a római katolikus főpap felsőbbrendűségét. A Mária Terézia-féle megoldás következtében a dolgok visszatértek oda, ahonnan kiindultak. Ez azt eredményezte, hogy a következő évtized során a vizsály iratsomója újabb anyagokkal bővült. Ugyanakkor a térség görög katolikus egyháza a hitszakadás propagandája miatt két válság ment keresztül: az egyik Szatmár vármegyében volt 1761-ben, a másik Dorogon 1767-ben.

A dolgok alakulásának ilyen szerencsétlen menete érzékenyen érintette a bécsi udvar, amely végül is magára vállalta a munkácsi püspökség kanonizálásának ügyében a védőüggyé szerepét. A XVIII. század 7. évtizedének második felében világgá vált számára, hogy egy ilyen lépés jobban szolgálja a térség katolicizmusának ügyét. A monarchia csak ekkor adta fel régi álláspontját a Magyarországon északra fekvő római és görög katolikus püspökségek hierarchikus viszonyával kapcsolatban. Azelőtt teljes mértékben hozzájárult annak a gondolatnak az életben tartásához, hogy az ottani unió papok csupán másodrendű katolikusok voltak.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

Jegyzetek

- Ez a részlet a *Našterea unei biserici (Biserica greco-catolică din comitatul Satu Mare în prima jumătate a secolului XVIII)* (Egy egyház születése [A görög katolikus egyház Szatmár vármegyében a XVIII. század első felében]) című, a kolozsvári Presa Universitară kiadónál előkészületben lévő könyvből való. Ennek témája egy, az akkor Habsburg-uralom alatt álló Magyarországhoz tartozó terület román parókiáinak kvázi-ismertelen története, olyan kerületé, amelyben a római egyházzal való unió gondolatát nemcsak hogy „idegen” (munkácsi) püspökök támogatták hanem azbe is hatolt a „vláh” egyház soraiba majdnem egy évtizeddel korábban, mint az Erdélyi Fejedelemség „vláh” egyházának soraiba.
- Részlet az első Leopold-diplomából (1699. február 16.): A. Freiberg, *Relație istorică despre unirea bisericii românești cu biserica Romei*, ed. Ousum, 1996, 59. A szemelvény megismétli az uralkodó által 1692. augusztus 23-án ismertetett gondolatát: *A Hodinka, A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára*, I. köt., Ungvár, 1911, 347–349.
  - Duliskovics, *Istoricăscăia Certi Ugro-Ruskib*, III. köt., Ungvár, 1877, 151–153.
  - Magyar Országos Levéltár, C 40, 182 cs, fasc. 30, 971 sz., A dokumentum Mária Pócs helyezte el 1753. július 26-án.

OVIDIU GHITTA 1962-ben született Avasfelsőfaluban, Szatmár megyében. ABBIE Történelem és Filozófia Karának előadójaként. Jelentős műve: *Church and Society in Central and Eastern Europe*, Kolozsvár, 1998.

Camil MUREȘANU

Lecsendesednek-e majd a vizek?...

A történelemtudomány több mint egy évszázada foglalkozik a szigorú „objektív” értékítélet-alkotás lehetőségével. Elfogadjuk, hogy azok a képek, amelyeket a múlt eseményeiről alkot, az adott korszak mentalitásától, sokféle társadalmi, kulturális-politikai és pszichológiai tényező összefonódásától függően változóak és viszonylagosak.

Aromán történelemben az 1698–1700-as évek közötti vallási unió, az erdélyi románok jelentős részének a római egyházzal való csatlakozása ilyen értelemben a legjobb példák közé tartozik.

Az említett esemény jelentőségét taglaló viták menete annyira elcsépett már, hogy az, akik véleményének kifejtésére felkérnek, feszélyeztetve válnak próbálják elkerülni mindazt, amit hol hozzáértően, hol elfogultan és naivan már annyiszor elmondtak.

Ma már egyetlen világosan gondolkodó ember sem tagadja, hogy az Unió Egyház tagjai által megnyitott és fokozatosan táguló, egyre szélesebb szellemi perspektívák lényegesen hozzájárultak az erdélyi románok politikai emancipációja első programjának Inocentiu Micu-Klein érsek általi megfogalmazásához, a nemzeti tudat fejlődéséhez az Erdélyi Iskola művelt tagjai által megfogalmazott történelmi és filológiai érvek alapján, a román nyelv és nép latin eredete mozgósító erejű elvének meggyökerezéséhez, annak a döntő okiratnak a kidolgozásához, amely (ellenfeleitől) a *Supplex Libellus Valachorum* nevet kapta, továbbá pedig a román értelmiség alakulásában lényeges szerepet játszó balázsfalvi és más központokban levő iskolák alapításához és megerősödéséhez, a nemzeti fejlődésért és egységért 1918-ig minden eszközzel folytatott harchoz.

Az is igaz, hogy nem lenne helyes mindezt, valamint a többi eredményt, amelyeket a rutinszerű ismételtetés elkerülése végett nem kívántam felsorolni, kizárólag az Unió Egyháznak tulajdonítani.

A történelem egy bizonyos pontján az Ortodox Egyház is elérte azt a fejlődési szintet, amelyen az Unió Egyházzal versengve magára vállalhatta az erdélyi románságra vonatkozó politikai és kulturális „konstruktívizmus” egy részét.

Nem hanyagolható el továbbá az a tényező sem, amelyet – kissé megkopott fordulattal – korszellemnek neveznek, és amelyről Baritju a következőket írta: „... oly sebesen lép át mindenben, amivel ellenkezni nem lehet”.

Bár tagadhatatlan, hogy a román nemzet haladásáért végzett összetett munkájában a görög katolicizmus mérsékelt volt, reformista, hogy tartalmazott egy jó adag konzervatívizmust, amit széles, klerikális alapokon nyugvó mozgalomként nem kerülhetett el, és amit nem is akart elkerülni, mégsem maradt érintetlen a XVIII. és XIX. század nagy eszméitől és változásaitól.

Egyéni módon olvastotta magába a felvilágosodás eszméit, üdvözölte a francia forradalmat, és egyetértett annak eszméi egy részével: a szabadsággal és az egyenlőséggel, az előjogok megszüntetésével, a törvény uralmával, a parasztság anyagi, társadalmi és kulturális feltevéinek alapvető megjavításával: megismerte a parlamenti és a sajtóval vívott harc módszereit.

Következésképpen, kissé elhamarkodva azt lehetne mondani, hogy a korszellem „gyorsaságának” hatására az erdélyi románok – akár az Unitus Egyházzal, akár nélküle, de – mindenképp ráleptek volna a politikai emancipáció és a kulturális haladás útjára. Elsietett következtetés (bár ha kevésbé éles megfogalmazásban is, de megtalálhatjuk nem egy tiszteletré méltó tudós írásában), hiszen a „korszellem” kifejezés által jelölt egyetemes közeg csupán keretet jelent, feltételt, lehetőséget a fejlődésre, de önmagában nem vezet megváltozott irányba az emberi közösségeket. Szükséges, hogy mellette létezen egy fogékony és dinamikus mag; ezt egy ideig szintén a két egyház alkotta, később, még határozottabban, a világi értelmiség és politikai osztály.

Valószínű, hogy ez utóbbiak álltak volna egy idő után a román nép politikai és társadalmi nemzeti mozgalomának az élére. 1870 körül meg is tették. De eredményeikkel viszonylag megkérték (és az idő múlása, valamint az elvesztett lehetőségek „megbosszúlják magukat”), és kérdés, hogy ennek a döntően világi összetevőnek a vezetése alatt az erdélyi románság szellemi konfigurációja ugyanaz lett volna-e. Szükséges itt figyelmeztetnünk arra a körülményre, hogy az egyház és a klérus olyan jelentős autonómiával rendelkezett az állammal szemben, amilyennel a világi társadalom régei nem, és – mondjuk meg nyíltan – ez utóbbiak egy – bár kisebb – része hajlandó lett volna lemondani róla, mert vonzódtak a hivatalos környezetbe való „integrálódás” előnyeire.

Az Isten és a „román nemzet” jövője iránt egyaránt megingathatatlan hitet tartalmazó erdélyi nemzeti érzés sajátosságának létrejötté annak a vallásos szellem és az egyházi intézmények által mutatott sajátos útnak is köszönhető, amelyet ez az érzés, az emelkedettség és az erkölcsi és jellembeli következetességet szem előtt tartva, végigjárt.

Mint ahogy azok, akik kiváltképpen meg vannak győződve a vallási uniónak a román nép életében játszott pozitív szerepéről, lassan kezdenek kifogyni érveikből, ugyanúgy e szerep tagadói is ugyanazon tanok ismételtetésére korlátozódnak. Kijelentéseik az idő múlásával nem lettek meggyőzőbbek.

Mondták, hogy az uniót elfogadó okmányok, amelyeket Gyulafehérvár püspöke és esperesei úgy írtak alá, hogy nem tudták, mit tesznek, hamisítványok voltak. Gyermeteg érv, hiszen ha bebizonyosodna is a hamisítás ténye, az okmány aláírói jóhiszeműek voltak mindabban, ami az unióhoz való csatlakozással járt, s amiben a jól ismert körülmények között megállapodtak a jezsuitákkal. Nem jelenti azt, hogy valamikor az 1698–1700-as aláírást követő időkben az aláírók megállapították volna, hogy hamis okmányokat írtak alá, olyanokat, amelyek nem az általuk elfogadott klauzulákat tartalmazták volna. És amikor sűrűlődsőkre került sor, melyeket az unió felmondására való célozgatásokkal, fenyegetésekkel jeleztek, a felhozott ok formálisan soha nem ez volt, pedig milyen könnyen lehetett volna utalni rá a valós elégedetlenség kapcsán. Amikor ezek az okmányok szóba kerültek, az unitusok annak betűire hivatkoztak, s azok be nem tartására.

A tettek valóságos létezésének ténye számít, és nem holmi szőrszálhasogató iromány. A Szentcsék törvényszéke elítélte Galileit, ő visszavonta kifogásolt tanait (egyesek ócsárolják, mert hetvenévesen és vakon nem választotta inkább Giordano Bruno sorsát), de ezen eseményektől függetlenül a Föld járja a maga pályáját a Nap körül.

Más alkalommal is vitattam már azt az elévült nézetet, mely szerint az 1700-as egyházi unió káros volt, mert kettébe szakította a román népet. Ilyen hatásról, bár nem voltak drámai megnyilvánulásai, csupán addig beszélhetünk, amíg a vallási hovatartozás elnyomta a nemzeti szolidaritást. Más szóval, amíg a „vallási nemzet” megelőzte az etnikai alapút. Míg az közös múlt tudatosításával, a nyelvi és a jelen-, valamint jövőbeli törekvések közösségével a nemzet az uralkodó „forma mentis” lett, a felekezetek a maguk során kiegészítő elemekké váltak, és nem valamely nemzeti szakadás okozói.

Voltak, akik komolyan gondolták magukat, amikor azt állították, hogy 1918. december elsején történelmi esélyt mulasztottunk el: a vallási egyesülést a politikai-nemzeti egyesüléssel egyszerre.

Bárki elképzelheti, mennyire magaslatos pillanata lett volna „Nagy-Romániának”, ha színpadra lépésének pillanatában megsemmisített volna egy olyan egyházat, mint az unitus egyház, a nemzeti egység élharcosa, méghozzá nem demokratikus módszerrel, hanem betiltással, természetesen látszólag „önkéntes beleegyezéssel”, a lelkiismereti szabadság aktusaként (ha nem éppen lelkes beleegyezéssel, mint 1948-ban...).

A Román Unitus Egyház történelmi szerepét hangsúlyozó egyik legutolsó válasszal zárnam é sorokat: annak az állhatatosságnak hangsúlyozásával, melyet a totalitarizmussal szemben tanúsított. 1948 után az unitus egyház újra megtalálta Inocentiu Micunak, a *Supplex*, a Szabadság mezei gyűlés, a balázsfalvi Pronunciament, a *Memorandum* id ejéből való messianisztikus elhivatottságát.

A román szellemiség egyetlen más testülete sem mérhető hozzá nagyságban és mártírságra való képességben abban a harcban, amely a civilizált ember egyik magasrendű értékének, a lelkiismereti szabadságnak a védelmében folyik.

Ezek az emberek megtették. Bár nekik is voltak, mint bármely más esendő lénynek, bűneik, megingathatlanságuk és szenvedéseik így is elég alapot nyújtanak ahhoz, hogy elmondhassuk: miközben példájukkal sorstársaikat is bátorították ugyanafelé a cél felé, közel jártak a megváltáshoz.

Három évszázad múltán, azt hiszem, elérkezett az idő, hogy a nyílt vagy alattomos vádak átadják helyüket a kölcsönös elismerésnek.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsna

Camil Mureșanu 1927-ben született Tordán. Egyetemi tanár és a Román Akadémia Történelmi Intézete kolozsvári fiókjának igazgatója. Jelentős műve: *Europa modernă: de la renașterea la sfârșitul de mileniu* (A modern Európa: a reneszánsztól az ezredvégig), Kolozsvár, 1997.

Adrian POPESCU

Azonosság és egyetemesség

Az 1700-as unió, mint tudjuk, lehetővé tette Erdélynek a nyugati kultúrához való kapcsolódását, megőrizve azonban a helyi szellemét, egy sajátos, nemzeti összetevőt, alapjában véve egy latin szubsztrátumot, amelyet újra felfedeztek és magasztaltak az Erdélyi Iskola vezetői. Ily módon biztosítva volt mind az egyetemesség, a katolikus viláson keresztül, mind a Habsburg Birodalom egyik tartománya teremtő és alapító energiáinak felfedezése és világos tudatosítása is. Talán még inkább egy – valódi és szimbolikus – városé. Balázsfalva – iskolái, majd Teológiai Intézete révén – művelődési központtá vált, melynek hatása kisugárzott a románok által lakott egész területre, a Kárpátokon túlra, a fejedelemségekbe. A küllillómenti kisváros, az 1700-as unió eredményeképpen, szellemi fellegrárrá vált. A két világháború közti időszakban Balázsfalván a nagy nyugati hittudományi egyetemek színvonalán tanítottak; a dogmatikai vagy erkölcsstani értekezések, Vasile Suciu vagy Ioan Suciu tanulmányai, eredeti, értékes munkák, elérték az európai katolikus oktatás színvonalát. Sok Rómában doktorált professzor tanított itt, asszumpcionista szerzetesek is voltak, akiknél többek között Nicolae Balotă is gyakornokoskodott; szerzetesrendek is működtek itt, amelyek közül egyesek 1989 után újra megjelentek, mint például a Szűzanya Rend, a bazilita rend, volt egy – Timotei Cipariu humanista nyelvész tulajdonában levő, értékes régi könyvtárral rendelkező – komoly könyvtár. Balázsfalva lelki gyakorlatokat és zárandokutakat szervezett, többek között Rómába is, kulturális találkozókat, értekezleteket. Értelmiségiek és papok, tanulók és városiak, egyszerű parasztok és kézművesek egyesült erővel adnak fényt a városnak. A XVIII. században Balázsfalván intézmények létesülnek, és kiváló paptanárok nevelődnek ki, szilárd alapokon felépül egy katolikus és ugyanakkor felvilágosult szellemű, korszerű struktúra, körvonalazódnak egy európai vallásos kultúra elvének irányvonalai. Ereje szerint dolgozik mindenki, a Gondviselésben bízva, és ez a szellemi légkör részben fennmaradt. Hogy milyen volt, a történészek mondják el nekünk – kezdve Iorgától egészen napjainkig, Camil Mureșanuig vagy Ovidiu Ghittáig. A légkört lényegében a törekvés és a büszkeség jellemezte a világhoz való tartozás, a helyhez kötöttség meghaladása és az alapjában véve – az egyetemes katolikus vallás révén – az egyetemességhez való tartozás miatt. A betiltás kegyetlen éjszakáján, majd 1948 után, az unitus egyház üldöztetése során, éppen ennek az egyetemességhez való tartozásnak az alapján vádolták meg, börtönözték be, üldözték és gyötörték halálra a római egyháznak tett esküjükhöz hű görög katolikus papokat és püspököket. Egyikük sem szegte meg a Péter örökségéhez való tartozásra tett fogadalmat. Minden görög katolikus püspök, az elsőként halálra gyötört, 1950-ben elhunyt Vasile Aftenie ösztönzésétől egészen az 1970-ben elhunyt Iuliu Hossu bíborosig, éppúgy, mint a hívők, névtelen ezrek, a különféle vallásos egyesületekhez tartozó apácák, a bazilita szerzetesek, az erdélyi falvak papjai a totalitárius, kommunista és ateista állam rémuralmának és nyomásának, börtöneinek és durva módszereinek dacára hűek maradtak görög katolikus hitükhöz.

1989 után ezeket a kapcsolatokat a római egyházzal és minden, amit a nyugati eredetű keresztény szellemiség jelent, nem holtpontról vették fel újra, hanem egy olyan hagyományból, mely rejtőzködve tovább élt, mint ahogy a görög katolikus papok titokban továbbra is celebráltak liturgiákat, keresztelőköteteket és esküvőket. A testvéri, keresztény összetartás nem egyszer megnyilvánult a „szocialista szabadságban”, az ellenőrzött viszonylagos szabadságban is, nemcsak a fogásban, ahol a római katolikus, ortodox és görög katolikus papok együtt tanították az Úr igéjét, együtt imádkoztak és kísérleteztek ki az ökumenizmus egy formáját, amelynek értékét növeli az, hogy nem elemletek, szónoklatok éltették, hanem spontánul élték és szenvedték meg ott, a katakombákban, emlékeztetve a pogány hóhérok első századaira, amikor a keresztények megtagadták azt, hogy a hivatalos isteneknek hódoljanak, hogy térden hajtsanak az erő kultusza előtt, és ily módon mentsék földi életüket. Márton Áronról és Durcovici római katolikus püspökről, aki a román görög katolikus püspökökkel együtt szenvedett a máramrosszigeti börtönben, a szentek életéhez vagy a vértanúsághoz méltó dolgokat mesélnek, és főleg ezek – nemcsak az üldöztetés előtti jó kapcsolatok – tették hitvallástól és nemzetiségtől függetlenül – szilárdabbá a barátságot a Krisztusért való szenvedésben. Hogy a Vatikánnal való kapcsolat titokban mindig élő maradt, an-

nak is tulajdonítható, hogy Lugos 1989 utáni püspöke, Ioan Ploscaru, a mai bíboros, Alexandru Todea, valamint Gheorghe Guțiu Kolozsvár-szamosújvári érsek és mások továbbra is kapcsolatban maradtak, és olyan földalatti hálózatba szerveződtek, amelyet nemcsak a görög katolikus egyház saját szellemi energiái tápláltak, és amely az egész Erdélyt tápláló talajvízhálózatához hasonlított.

Meg kell említeni néhány, a görög katolikus egyház életének rendezése szempontjából lényeges mozzanatot: elsősorban az üldöztetés katakombáiból való kiemelkedést, azonnal 1989 decembere után. Emlékszem Tertulian Langa atya buzdítására városomban, Kolozsváron, hogy találjuk meg egymást újra a szabadságban, mi, akik 1989 előtt titokban a piaristák templomát látogattuk; hogy gyűljünk össze, immár félelem nélkül, de fedél nélkül is, egyelőre a szabad ég alatt, Mátyás király szobrának közvetlen közelében. A görög katolikus hitvallás gyakorlati szabadságának elérése után következett az állam által elkobzott templomok visszaigénylésére vonatkozó ismételt kérések hosszú sora, az elutasítás és a huzavona, a végső elkeseredés, végül pedig a kolozsvári *Az Úr színeváltozása* templom visszajuttatásának győzelme, a *Szent Kereszt székesegyház* építése Nagybányán, több kisebb templom felépítése Molișeten és Gyulafehérváron, újabban egy másik, helyzete szerint központnak tekinthető, Szűz Máriának ajánlott templom felszentelése ugyanabban az északi városban, az oly erőteljes máramarosi központban. A régi görög katolikus egyházi vagyontól még visszaszolgáltattak néhány templomot Lugoson és néhány más helységben, de a templomaik visszakapására jogosultak törvényes kéréseihez képest nagyon keveset. A püspökségek és az egyetemi rangú teológiai intézetek visszaállítása Balázsfalván, Nagyváradon és Kolozsváron, a Rómában és különféle püspöki értekezleteken tett látogatások, találkozók és ökumenikus párbeszéd, egyes, a két világháború közötti kiadványok újból, új formában való megjelenése Marosvásárhelyen (*Viața creștină, AGRU arbidiecezan*), szüleinek és nagyszüleinek korosztálya által ismert és elismert munkák kiadása vagy újbóli kiadása, Ioan Suciu püspöknek az ifjúságról írt könyveitől kezdve Alexandru Todea bíborosnak az ifjúsághoz szóló könyvéig, mind újra kinyilvánították a szándékot, hogy tartósan újjáépítsenek egy, – a Szentatyát idézve – „a kor jelzéseiére” nyitott, valódi keresztény erkölcsöt és érzékenységet. A két egyház protokollja, a hivatalos tárgyalások és régebbi viták mellett, úgy hiszem, az egész ország ifjú katolikusainak találkozóit – amelyekről nem hiányoztak a moldvai és az ország határain túl élő hívők, ifjú katolikusok, küldöttek és főpapok – vezettek II. János Pál pápa 1999-es bukaresti látogatásához a katolikus hívőkkel, de az ortodoxokkal is, a Román Ortodox Egyház hivatalosságaival és a pápa látogatásától fellelkesült tömeggel, ifjak tömegével, amely az „Egység, Egység” jelszavakat skandálta, amire a pápa külföldön bűz alkalmakkal emlékezni és emlékeztetni fog. A szentatyával való 1999 májusi találkozás kétségtelen betetőzése az volt, hogy a Román Ortodox Egyház sok tagja előben tapasztalhatta a szlav eredetű pápa bölcsességét, a római főpap apostoli alázatát, Krisztus helytartójának őszinte ökumenikus ölelését, a valódi keresztény szeretet üzenetét, egy olyan ember bátor egyszerűségét, aki fontos szerepet játszott a világ 1989 utáni változásaiban.

Mint Özsentsége Virgil Bercea nagyváradi püspök az AGRU egyházmegyei felelőseinek Nagybányán, a nyári egyetemen, a Kereszthegy szerzetesi környezetében, a bazilita apácák kolostorában megrendezett találkozója emlékeztetett rá, a laikusokat felszólítja, hogy intenzíven és nagyobb tömegben vegyenek részt a közösségi életben. Ők jelentik az egyházat, a papok mellett a laikusok igazi „laikus papságot” élnek meg mint olyan személyek, akiknek a legmagasabb rendű példakép, Krisztus példáját követve kell megfelelniük vallási hivatásuknak, fenséges, papi, prófétai sajátságainak. II. János Pál pápa levele, a *Cheristi fideles laici*, hangsúlyozza az evangéliumi üzenetet átérző laikusok mozgalomának jelentőségét a jelenkor feltételei között.

A görög katolikus egyházat és általában Romániát, amelyet a Nyugat és Kelet közti igazi hídnak tartanak, felkéri, teljesítse küldetését a kereszténység két szárnya közti érték-, kulturális és szellemi csere elősegítésében. Egy másik, a *Nuovo millennium ineunte* apostoli levélben, amelyet a nagy jubileum zárásakor közölt a katolikus világgal, a szentatyá a hívőknek azon kötelezettségéről beszélt, Szálesi Szent Ferenc Chantal úrhölgyhöz intézett bölcs szavait idézve, hogy „ott virágozzunk, ahol az Úr minket elültetett”. Vagyis ott, ahol a legnagyobb szükség van mindenki energiájára és odaadására. Márpedig a görög katolikus egyháznak szüksége van „a szeretet vallóira”, mindenképp saját identitására, amint szüksége van a felekezeti tapasztalatra, a testvér-társra és a mások megnyilvánulására ahhoz, hogy a pápa buzdítására megvalósíthassa „a Nyugat és Kelet közti ajándékeret”. Az egyház, vagyis a keresztények teljes közössége nem lesz képes felvilágosulni egy alapos „emlékeztetést” nélkül, amely a III. évezred közös építésének az alapja. II. János Pál pápa örvend a nemzetközi találkozókon részt vevő fiatalok szenvedélyének is – ilyen volt a Tor Vergata-i, a nagy jubileum alkalmából szervezett találkozó, vagy az 1999-es párizsi, ahol a görög katolikusok részéről román fiatalok szóltak fel. Most az egyház valóban „egy tavaszt él meg”, amelyben a fiatalok párbeszéd és az internet, az ökumenizmus világának kialakító tényezői, egy világé, amely nem feleli hős múltját, de beolvastja azt egy dinamikus és találékony, rugalmas, a Szentlélek ihlette friss szemléletbe.

Az ifjú görög katolikusok nemrég Temesváron és Nagybányán megtartott találkozóit tanuló- és hittársaikkal – francia, német, afrikai, spanyol római katolikusokkal – megmutatják a megnyíló távlatok, a közös keresztény értékek Európájáért és világáért való együttműködés mértékét. Feszült jelenkorunk egyik ereje, a katolikus ifjúság, a szellemi fiatalságra jellemző lelkesedéssel és odaadással próbálja megfejteni „a kor jelzéseit”, és ráérezni a Gondviselés útjára a történelemben.

Fordította: VENCZEL Enikő

ADRIAN POPESCU 1947-ben született Kolozsváron. A *Săvea* folyóirat főszerkesztője. Utolsó jelentős kötetei: *Umbrio* (válogatás az eddig megjelent verseköteteiből), Vivo Kiadó, Bukarest, 2000, *Tinărul Francisc* (A fiatal Ferenc – Asszisi Szent Ferenc regényes életrajza), Kolozsvár, 2000.